

Голас Радзімы

№ 39 (2129)
28 верасня 1989 г.

ГАЗЕТА БЕЛАРУСКАГА ТАВАРЫСТВА ПА КУЛЬТУРНЫХ СУВЯЗЯХ З СУАЧЫННІКАМІ ЗА РУБЯЖОМ
(БЕЛАРУСКАЕ ТАВАРЫСТВА «РАДЗІМА»)

Выдаецца з 1955 г.
Цана 4 кап.

ПАДКОВА НА ШЧАСЦЕ

Патрымаўшы на моцнай, шырокай далоні падкову, ён працягнуў яе журналісту: «Вазьміце на шчасце». Рослы, дужы на свае гады Іван Станіслававіч па-добраму, шчыра і сардэчна ўсміхаўся. Колькі такіх падкоў выкаваў ён за свае 78 гадоў, не злічыць. Майстра добра ведаюць не толькі ў пасёлку Поразава, дзе ён жыве, але і далёка за межамі Свіслацкага раёна.

Іван Дмухоўскі вырас у сям'і патомнага кавала. Гэта рамяство заўсёды было ў пашане ў сельскіх жыхароў. Селяніну патрэбны не толькі падковы для коней. У хаду плугі, бароны, усемагчымыя прылады. У горад за кожнай драбязой не паедзеш. Ды і ў гаспадарчым магазіне не ўсё купіш. Заўсёды ганарылася вёска, якая мела свайго кавала.

У двары ў Івана Станіслававіча стаіць невялікая кузня. Ён пабудоваў яе сам некалькі гадоў назад, калі пайшоў на пенсію. Да яго ідуць за парадай, дапамогай, хаця ў кузні калгаса працуюць новыя майстры. Дзядзька Іван паказвае свае вырабы. Вось па-майстэрску выкаваная «кошка», якой дастаюць з калодзежа вядро, што патанула. Нібы літыя, пабліскаваюць дзвярныя ручкі і завесы. Граблі, дэталі для павозкі не адрозніш ад заводскіх. Усе інструменты для работы ў кузні Іван Станіслававіч вырабіў сваімі рукамі.

— Што я падмеціў, — дзеліцца назіраннямі майстар, — у спакойнага па характару гаспадара і конь паслухмяны, а ў нецярплівага, які не ўмее валодаць сабой, на месцы не стаіць. Я любога каня падкаваць магу, супакою яго. Жывёліну разумець трэба, любіць. Вунь які ў школе-інтэрнаце конь бойкі, а мяне слухаецца... У Івана Станіслававіча ёсць яшчэ адзін дар: ён добры расказчык. Я міжволі ўявіла, як малады хлопец стаў каля кавадла, замяніўшы рана памёршага бацьку. Цяжкім і непаслухмяным быў молат, але Іван асвоіў прамудрасці рамяства. Трэба было паднімаць на ногі сям'ю.

Расказаў Дмухоўскі аб поразаўскіх майстрах ганчарнай справы. Відаць, цікавіцца рамяством... Пазайдросціў ён таму, у каго ёсць прадаўжальнікі традыцый. Яго сыны не сталі кавалямі, але Іван Станіслававіч не крыўдуе: у іх сваё прызвание, пайшлі сваёй дарогай.

...Далёка на вуліцы чуецца звон кавадла.

НА ЗДЫМКУ: каваль Іван ДМУХОЎСКІ з унучкамі Веранікай і Гражынай.

В. ЯЎСЕВА.

Фота С. КРЫЦКАГА.

АБ НАЦЫЯНАЛЬНАЙ ПАЛІТЫЦЫ ПАРТЫ Ў СУЧАСНЫХ УМОВАХ

Даклад Генеральнага сакратара ЦК КПСС М. С. ГАРБАЧОВА

У Маскве адбыўся чарговы Пленум Цэнтральнага Камітэта КПСС. На яго разгляд было вынесена некалькі пытанняў: аб скліканні чарговага XXVIII з'езда КПСС; аб нацыянальнай палітыцы партыі ў сучасных умовах.

Усебакова ўзважыўшы цяперашнюю сітуацыю, характар праблем, якія паўсталі перад краінай і патрабуюць асэнсавання, Палітбюро прыйшло да вываду аб мэтазгоднасці наблізіць скліканне чарговага з'езда партыі і правесці яго ў другой палове кастрычніка 1990 года.

Мінулы перыяд быў насычаны пастаянным пошукам па ўсіх напрамках нашай палітыкі — эканамічнай, сацыяльнай, культурнай, нацыянальнай. Але рэальнае жыццё, перабудовачныя працэсы ідуць у такім тэмпе, што мы часта не паспяваем за ім.

Набліжэнне тэрмінаў склікання з'езда не ў меншай меры дыктуецца неабходнасцю ажыццявіць глыбокае абнаўленне самой партыі з улікам яе новай ролі як палітычнага авангарда грамадства на этапе перабудовы.

Партыя з'яўляецца носьбітам праграмных мэт перабудовы, аб'ядноўваючай і кансалідуючай сілай. Выступіўшы з ідэямі глыбокай дэмакратызацыі грамадства, яна проста абавязана перабудаваць уласную дзейнасць на дэмакратычных прынцыпах, умацаваць сваё ідэйнае адзінства на платформе перабудовы. Толькі такая абноўленая і глыбока дэмакратычная па сутнасці сваёй партыя здольна будзе і далей весці за сабой масы.

Галоўным у рабоце Пленума ЦК КПСС стала абмеркаванне нацыянальнай палітыкі партыі на сённяшнім этапе. З вялікім дакладам на гэтую тэму выступіў М. С. Гарбачоў. Пленум таксама прыняў пастанову «Аб нацыянальнай палітыцы партыі ў сучасных умовах».

Пленум лічыць, што ідэі і палажэнні платформы, якія сустрэлі шырокае адobrэнне ў грамадстве, адпавядаюць надзённым патрэбнасцям перабудовы і могуць стаць палітычнай асновай для абнаўлення савецкай федэрацыі, развіцця ўсіх нацыянальна-дзяржаўных утварэнняў і вырашэння іншых нацыянальных праблем у інтарэсах усіх народаў Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік.

У гэтым нумары газеты мы друкуем тэкст даклада М. С. Гарбачова, з якім ён выступіў на Пленуме.

Таварышы!

Логіка перабудовы, само жыццё падавалі нас да вываду, што і ў нацыянальных адносінах наспела патрэбнасць ва ўсёахопных глыбокіх пераўтварэннях.

Скажам шчыра: пасля красавіка 1985 года мы не адразу прыйшлі да ўсведамлення неабходнасці такіх пераўтварэнняў. Тут, відаць, дало аб сабе знаць распаўсюджанае перакананне, што на гэтым напрамку грамадскага развіцця справы ў нас ідуць больш або менш добра. Вядома, мы ведалі аб існаванні няпростых нацыянальных праблем. Аб іх гаварылася на XXVII з'ездзе КПСС. Але ўсё ж увес маштаб наспелых тут змяненняў праявіўся пазней, і таму на XIX партыйнай канферэнцыі гэтыя пытанні аказаліся ў цэнтры ўвагі.

Сённяшняю сітуацыю ў міжнацыянальных адносінах нельга ацаніць інакш, як вельмі складаную. Адно за адным усплылі на паверхню нявырашаныя тут пытанні, далі аб сабе знаць дапушчаныя за многія дзесяцігоддзі памылкі і дэфармацыі, успыхнулі міжнацыянальныя канфлікты, якія тлелі гадамі. У тугі вузел сплеліся праблемы сацыяльна-эканамічныя і дзяржаўна-прававыя, экалагічныя і дэмаграфічныя, праблемы развіцця мовы і культуры, захавання нацыянальных традыцый. Кожная з іх патрабуе да сябе велізарнай увагі, за кожнай стаяць жывыя людзі, лёс цэлых нацый.

Перад намі стаіць задача — усебакова, з прынцыповых пазіцый абмеркаваць стан нацыянальных адносін у краіне і выпрацаваць сучасную стратэгію партыі па нацыянальнаму пытанню, апіраючыся на ленынскія прынцыпы, існуючыя рэальнасці, пануючыя тэндэнцыі сусветнага грамадскага развіцця. Дыскусіі па гэтым пытанню ў партыі і грамадстве ідуць даўно. Праведзена вялікая аналітычная работа. Вынікам усяго гэтага стаў праект платформы КПСС, апублікаваны для ўсенароднага абмеркавання і вынесены сёння на

разгляд Пленума ЦК. Тэкст яе і паступіўшыя заўвагі вам добра вядомы. Таму я спынюся на некаторых ключавых пытаннях.

I.

Нацыянальнае пытанне і перш за ўсё пытанне аб **суадносінках інтэрнацыянальнага і нацыянальнага** нашай партыі прыйшлося вырашаць і на этапе падрыхтоўкі рэвалюцыі, і асабліва ва ўмовах будаўніцтва сацыялістычнага грамадства.

У поўнай адпаведнасці з марксісцкім вучэннем яна з самага пачатку займала інтэрнацыяналісцкую пазіцыю. У разуменні Леніна інтэрнацыяналізм уключаў абавязковы ўлік нацыянальных інтарэсаў, павагу самабытнасці кожнай нацыі, прызнанне раўнапраўя ўсіх народаў, неспрымальнасці адносін да любых форм нацыянальнага прыгнёту. Гэтыя мэты могуць і павінны быць дасягнуты сумеснымі намаганнямі працоўных усіх нацый. Такая ленынская дыялектыка інтэрнацыянальнага і нацыянальнага.

Пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі перад партыяй паўстала ў практычнай плоскасці задача выпрацаваць канкрэтныя шляхі і формы рэалізацыі нацыянальнай палітыкі. Савецкай уладзе ад цэрызму дасталася цяжкая спадчына: краіна раздзіралася міжнацыянальнымі супярэчнасцямі, народы, якія пражывалі ў ёй, не толькі знаходзіліся ў бяспраўным становішчы, але і на розных ступенях эканамічнага і духоўнага развіцця. У гэтых умовах праблема дзяржаўнай будовы набывала жыццёва важнае значэнне. Многія тады выступалі за аўтанамізацыю або нават унітарную дзяржаву. Тым больш вялікая заслуга Леніна, які здолеў правільна ўлавіць настроі мас і надзённыя патрэбнасці развіцця грамадства, вывесці адсюль аптымальную стратэгію партыі ў нацыянальным пытанні.

Так узнікла ідэя дзяржаўнай федэрацыі новага гістарычнага тыпу, якая стала адной з важ-

нейшых крыніц дынамічнага развіцця ўсёй краіны і кожнага народа, які жыве ў ёй. Імпульс, які быў дадзены стварэннем Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік, вызначыў магістральную лінію развіцця нашага многанацыянальнага грамадства, хоць у далейшым Сталін і яго акружэнне, не замахваючыся прама на федэратыўную форму дзяржаўнасці, пастараліся ўсё ж рэалізаваць сваю ідэю аўтанамізацыі на справе.

У апошні час у нас многа і востра крытыкуюцца дэфармацыі ў сферы нацыянальных адносін, згубныя вынікі вышчэнтралізму, бюракратычнага кіравання, несправядлівасці, дапушчаныя ў адносінах да рада народаў. Такая крытыка апраўданая, больш таго — яна неабходная. У гісторыі Савецкай дзяржавы не павінна застацца ніводнай «белай плямы». Грамадства павінна мець поўную і вычарпальную інфармацыю аб усіх яе эпізодах, якімі б горкімі яны ні былі. Але, працягваючы і нават палігубляючы аналіз, крытыку скажэнняў ленынскай нацыянальнай палітыкі, мы не павінны дапушціць, каб месца адной няпраўды або паўпраўды заняла іншая.

Нам трэба са строга аб'ектыўных пазіцый падысці да гісторыі стварэння і развіцця Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік — гэтай унікальнай з'явы ў гісторыі чалавечтва. Бяссплённыя і неспрымальныя спробы ідэалізаваць мінулае, паказваць яго выключна ў ружовым колеры. Гэта, як мы з вамі ўжо бачылі, не служыць інтарэсам працоўных, справе сацыялізму. Але дакладна гэтак жа было б памылкай стаць на шлях нігілістычных адносін да мінулага. І не толькі таму, што ў ім заключаны вопыт барацьбы многіх пакаленняў за будаўніцтва новага грамадства, фарміравання новых адносін паміж народамі, але таксама таму, што ў гэтым выпадку мы маем права канстатаваць велізарныя гістарычныя дасягненні.

Нягледзячы на дапушчаныя дэфармацыі і памылкі, трэба бачыць у развіцці Савецкай дзяржавы галоўнае. Мы не маем права забываць, што размова ідзе аб ацэнцы жыцця і лёсу, думак і спраў усіх тых, хто будаваў гэту дзяржаву, пранёс на сваіх плячах цяжар пераадолення эканамічнай адсталасці краіны, у адзіным страі абараняў Радзіму ў Вялікай Айчыннай вайне, узнімаў яе з руін у пасляваенныя гады.

Усе мы з дзяцінства раслі ў грамадскай атмасферы, літаральна прасякнутай інтэрнацыяналізмам. Дружба народаў была для нас не нейкім абстрактным лозунгам, а рэальнасцю будняў. Хіба мы можам забыць аб гэтым, адмовіцца ад інтэрнацыяналісцкай спадчыны нашай рэвалюцыі? Нельга дапусціць, каб цяжкасці і праблемы, што нахлынулі сёння, засланілі фундаментальныя каштоўнасці, якія сфарміраваліся за гады Савецкай улады і на якіх грунтуецца наша многанацыянальная краіна. Скажу так: усякія спробы сказіць і прыменшыць рэальныя дасягненні ў сферы нацыянальных адносін — гэта кашчунства перад памяццю некалькіх пакаленняў савецкіх людзей, яны не вытрымліваюць крытыкі пры супастаўленні з фактамі нашага жыцця.

Калі хтосьці сёння сцвярджае, быццам у пытаннях нацыянальнага развіцця і міжна-

цыянальных адносін Савецкая ўлада не прынесла колькі-небудзь істотных перамен у параўнанні з тым, што было ў дэрэвалюцыйнай Расіі, то гэта не што іншае, як нядобрасумленнае скажэнне рэчаіснасці, якое выкарыстоўваецца для нагнятання нацыяналістычных страстей і абгрунтавання ўсялякіх экстрэмісцкіх патрабаванняў.

Сёй-той у чадзе нацыяналізму дагаворваецца да таго, што аб'яўляе інтэрнацыяналізм, дружбу народаў прапагандысцкімі лозунгамі, міфамі, якія нічога не значаць, не адлюстроўваюць рэальнае становішча рэчаў. Але тут нават няма прадмета для спрэчак. У жыцці нашага грамадства пастаянна працягваюцца брацкая дапамога, супрацоўніцтва, дачыненне да спраў і клопатаў адзін аднаго. Хоць, як я ўжо сказаў, сёння ў міжнацыянальных адносінах мы сутыкаемся з сур'ёзнымі канфліктамі і праблемамі.

Пытанне аб тым, што прынеслі нашым народам нацыянальная палітыка КПСС, развіццё савецкай федэрацыі, мае прынцыповае значэнне. Давайце паглядзім на справу ў трох асноўных вымярэннях — палітычным, эканамічным і духоўным.

У палітычным плане адным з важнейшых вынікаў Кастрычніка і наступных сацыялістычных пераўтварэнняў з'явілася набыццё народамі Расіі розных форм нацыянальнай дзяржаўнасці.

Варта, таварышы, успомніць, што ў царскай Расіі не было Украіны, Беларусі, Грузіі, а былі губерні Расійскай імперыі. Іх народы не разглядаліся як цэльныя нацыі, у іх бачылі толькі падданых «яго імператарскай вялікасці». Тое ж адносіцца да іншых народаў Закаўказзя, народаў Прыбалтыкі, Малдавіі. У Сярэдняй Азіі становішча было і таго горшае — у аснове адміністрацыйнай будовы ляжалі рэшткі феадална-тэакратычных дэспатый.

Пасля рэвалюцыі ішлі ў цесным пераплеценні складаныя працэсы кансалідацыі нацый, фарміравання іх сацыялістычнай дзяржаўнасці і адначасова развіцця ўзаемадзеяння, аб'яднання ў федэрацыю. Рашаючымі вехамі ў гэтых адносінах сталі 1922 год, калі быў заключаны дагавор аб стварэнні СССР, 1924-ты — год прыняцця першай саюзнай Канстытуцыі. У 1940 годзе ў саставе СССР была ўтворана Малдаўская ССР. У тым жа годзе ў Саюз увайшлі Літва, Латвія, Эстонія. Адбывалася гэта ў складаны гістарычны перыяд, калі ўжо разгарэўся пажар другой сусветнай вайны, фашызм захопліваў адну краіну за другой. Рэальная пагроза занявання навісла і над народамі Прыбалтыкі.

Цяпер вакол падзей, якія адбываліся на тым адрэзку гісторыі, ідуць вялікія дыскусіі. Многае тут яшчэ трэба будзе прааналізаваць і ацаніць. Але няма падстаў ставіць пад сумненне прынятае тады рашэнне аб уваходжанні прыбалтыйскіх рэспублік у састаў СССР, зроблены іх народамі выбар.

Ясна і тое, што савецкае кіраўніцтва, прымаючы розныя меры для ўмацавання бяспекі краіны перад наяўнасцю фашыскай пагрозы, дапусціла вельмі грубыя парушэнні ленынскіх прынцыпаў знешняй палітыкі, якая адхіляе падзел сфер уплыву. Мы гэта рашуча асуджаем.

Наогул, таварышы, мы за поўнае аднаўленне гістарычнай

праўды. Нельга перапісваць гісторыю, каб дагадзіць суб'ектыўным уяўленням і палітычным рознікам, падпарадкоўваючыся страстям і амбіцыям сённяшняга дня. Ход падзей не павярнуць назад. Ісці наперад можна, толькі апіраючыся на гістарычную праўду і рэальнасці сучаснага свету.

У выніку гістарычнага развіцця, пры ўсёй яго супярэчлівасці, склалася адзіная саюзная сацыялістычная дзяржава, на тэрыторыі якой пражывае больш за сто народаў. Яна валодае складанай структурай, прадстаўлена саюзнымі і аўтаномнымі рэспублікамі, аўтаномнымі абласцямі і акругамі. Адпаведна сфарміраваліся органы прадстаўнічай улады і кіравання, іншыя палітычныя і грамадскія інстытуты, праз якія народам адкрыліся шляхі для ўключэння ў працэс гістарычнай творчасці.

Але функцыянаванню гэтай сістэмы і тым самым — рэалізацыі разнастайных інтарэсаў народаў, якія пражываюць у нашай краіне, велізарны ўрон нанеслі унітарызм, камандна-адміністрацыйныя метады кіравання, якія абмяжоўвалі права рэспублік і іншых нацыянальных утварэнняў, вялі да выпусцівання рэальнага зместу федэрацыі, стрымлівалі прагрэс усяго нашага грамадства.

Нельга не сказаць тут і аб дапушчаных у мінулым, асабліва ў гады вайны і першы пасляваенны час, актах несправядлівасці і беззаконнасці ў адносінах да некаторых народаў. Хоць наконт гэтага ўжо ёсць адпаведныя палітычныя рашэнні і дадзены прынцыповыя ацэнкі, сёння, калі мы абмяркоўваем пытанні нацыянальнай палітыкі, трэба яшчэ раз зазначыць: заслугоўваюць рашучага асуджэння факты самавольства і высялення народаў з месцаў іх пражывання ў гады Вялікай Айчыннай вайны. Мы павінны зрабіць усё для аднаўлення груба парушаных правоў савецкіх немцаў, крымскіх татар, турак-месхецкінаў, калмыкаў, балкарцаў, карачаеўцаў, чэчэнаў, інгушаў, грэкаў, карэйцаў, курдаў. Пытанне няпростое, у некаторых адносінах балючае. Але, як гэта ні цяжка, ёсць толькі адзін шлях — настойліва шукаць рашэнні, прынамным для ўсіх, якія б улічвалі існуючыя цяпер рэальнасці.

Цяпер аб эканамічным бану справы.

У выніку мэтанакіраванай палітыкі паскоранага развіцця вялікіх нацыянальных ускраін, у ўсіх саюзных рэспубліках за гады Савецкай улады створана свая шматгаліновая індустрыя, зблізіліся ўзроўні сацыяльна-эканамічнага развіцця. Калі ў 1926 годзе максімальны разрыв па вытворчасці прамысловых прадукцый на душу насельніцтва паміж старымі прамысловымі раёнамі і нацыянальнымі ўскраінамі дасягаў 38 разоў, то ў 1941 годзе ён скараціўся да 4,1 раза, а цяпер складае прыкладна 2,3 раза. Калі яшчэ ў канцы 50-х гадоў рабочыя па колькасці пераважалі толькі ў РСФСР, Эстоніі і Латвіі, то ў канцы 70-х гадоў так абсталіся справа практычна ва ўсіх рэспубліках. Калі яшчэ перад вайнай многія народы не мелі падрыхтаваных кадраў, то цяпер становішча змянілася карэзным чынам, усе яны маюць такія кадры, уключаючы спецыялістаў вышэйшай кваліфікацыі.

У першыя дзесяцігоддзі Савецкай улады ні аб якой эканамічнай адсталасці эканамічнага абмежавання паміж рэспублікамі не магло быць і размовы. Асноўны

цяжар палітыкі «выраўноўвання» лёг тады на плечы больш развітых у эканамічных адносінах рэгіёнаў, у першую чаргу РСФСР і Украіны. Але патокі матэрыяльнай і тэхнічнай дапамогі не заўсёды ішлі толькі з еўрапейскай часткі Саюза ў азіяцкую. Дастаткова ўспомніць гады пасляваеннага аднаўлення. Уся федэрацыя ўкладвала сродкі, каб ліквідаваць разруху ў спустошаных нашэццем абласцях Расіі, Украіны, Беларусі, Малдавіі, дапамагчы падняцца на ногі прамысловасці і сельскай гаспадарцы прыбалтыйскіх рэспублік.

Коротка кажучы, сумеснымі намаганнямі ўсіх нашых народаў за гады Савецкай улады створана велізарнае багацце. Кожны народ мае права бачыць у ім частціну сваёй працы, разглядаць яе як і свой набытак, агульны капітал. У выніку шматгадовага развіцця эканомікі СССР на планавай аснове дасягнута высокая ступень яе інтэграванасці, склаўся цэласны народнагаспадарчы комплекс. Прычым размова ідзе не проста аб суме вытворчых магутнасцей, а менавіта аб адзіным эканамічным арганізме, асобныя часткі якога не могуць існаваць па-за ўзнікшымі і растуць і сувязямі з народнай гаспадаркай у цэлым.

Адзначаючы гэты дасягненні, я далёкі ад думкі сцвярджаць, што дасягнута мяжа ў забеспячэнні гарманічнай узаемасувязі ўсіх элементаў нашай народнай гаспадаркі. На жаль, мы ў многім тут адстаем, і далейшае паглыбленне кааперацыі працы — важнейшы рэзерв нашата развіцця. Але нават пры гэтым дасягнутая шчыльнасць узаемасувязей у народнай гаспадарцы літаральна паўстае супраць любых спроб іх парушыць. Мы ўсе павінны ў поўнай меры гэта ўсвядоміць, каб не памыліцца ў рашэннях, якія прымаем і будзем прымаць у перабудове.

Дазволю сабе прывесці некаторыя лічбы, якія характарызуюць міжрэспубліканскія сувязі на аснове міжгаліновага балансу. Доля ўвозімай прамысловай прадукцыі ў агульным рэспубліканскім спажыванні складала ў 1987 годзе: у РСФСР — 18 працэнтаў, ва Украінскай ССР — 26, Беларускай — 39, Казахстане — 33, у рэспубліках Закаўказзя — ад 33 да 40, Прыбалтыкі — ад 39 да 42, у Сярэдняй Азіі — ад 37 да 47, у Малдаўскай ССР — 44 працэнтаў.

Магутны нафтагазавы комплекс Расіі забяспечвае большую частку патрэбнасцей усіх рэспублік у энергетычных рэсурсах. РСФСР, Украіна і Казахстан забяспечваюць усю краіну металам, даючы 90 працэнтаў збожжжа. Сярэдняя Азія разам з многімі іншымі таварамі пастаўляе такія ўнікальныя прадукты, як бавоўна. Беларусь, Літва, Латвія, Эстонія вырабляюць прадукцыю дакладнага машынабудавання і лёгкай прамысловасці, з'яўляюцца буйнымі пастаўшчыкамі мяса, малака і бульбы. Сваё аблічча ў эканоміцы маюць закаўказскія рэспублікі і Малдавія. Аналіз паказвае, што практычна ні адна рэспубліка не змагла б самастойна стварыць такі патэнцыял, які яна сёння мае. І гэтак жа ні адна не змагла б забяспечыць нармальнае яго функцыянаванне і эфектыўнае выкарыстанне. Такі вынік аб'яднання намаганняў народаў.

Рэальнасць такая. У Латвійскай ССР, напрыклад, за кошт увозу задавальняецца 96 працэнтаў патрэбнасцей у паліве, 50 — у электраэнергіі, 90 — у чорных металах, 100 — у каларовых металах, 80 — у сыравінных хімічных матэрыялах, 63 працэнтаў — у прадукцыі машынабудавання. Штогод для патрэб жывёлагадоўлі завозіцца каля паўтара мільёна тон збожжжа — больш палавіны выкарыстоўваемых тут канцэнтраваных кармаў.

Аналагічная карціна ў іншых рэспубліках. Армения, скажам, за кошт увозу задавальняе 100 працэнтаў патрэбнасці ў паліве, 93 — чорнай металургіі, 56 —

прадукцыі хімічнай і нафтахімічнай прамысловасці, 32 — машынабудавання і металапрацоўкі, 37 — мясных і больш чым 64 працэнтаў малочных прадуктаў. Ва Узбекскай ССР за кошт увозу задавальняецца 50 працэнтаў патрэбнасці ў прадукцыі нафтагазавай прамысловасці, 56 — вугальнай, 80 — чорнай металургіі, 48 — каларовай металургіі.

Адной з важнейшых прадпосылкаў нармальнага функцыянавання любой эканомікі з'яўляецца наяўнасць развітага рынку. Вядома, якая жорсткая барацьба ідзе ў свеце за рынкі збыту. І, бясспрэчна, вялікай перавагай усіх нашых рэспублік і рэгіёнаў з'яўляецца наяўнасць практычна неабмежаванага агульнасаюзнага рынку. Вось прыклад. Літва пастаўляе іншым рэспублікам вылічальную, тэлевізійную і гуказапісваючую тэхніку, прадукцыю станкабудавання, электратэхнічнай, лёгкай і харчовай прамысловасці, атрымліваючы ўзамен тэхналагічнае абсталяванне, аўтамабілі, трактары, камбайны, нафтапрадукты Расіі, метал і вугаль Украіны, калійныя ўгнаенні Беларусі, бавоўну Сярэдняй Азіі, каларовыя металы і воўну Казахстана, фрукты Малдавіі і Закаўказзя.

Асэнсаванне і вывады з аналізу існуючых эканамічных рэальнасцей маюць прынцыповае значэнне для выпрацоўкі сучаснай нацыянальнай палітыкі. І пры гэтым, вядома, нельга пакідаць без увагі тыя негатыўныя працэсы, якія з'явіліся вынікам нерацыянальнага размяшчэння прадукцыйных сіл, прывялі да ўзнікнення вострых экалагічных і дэмаграфічных сітуацый. У нас цяпер у адных месцах не хапае працоўных рэсурсаў, не выкарыстоўваюцца ў поўнай меры створаныя магутнасці, на чым грамадства нясе вялікія эканамічныя страты. У іншых рэгіёнах, перш за ўсё, у рэспубліках Сярэдняй Азіі і ў нейкай меры Закаўказзя, у Малдавіі, наадварот, утварыліся лішнія працоўныя рэсурсы. Гэта становіцца адной з крыніц сацыяльнай напружанасці, узнікнення канфліктных сітуацый, у тым ліку — у сферы міжнацыянальных адносін. Сведчанні таму ў апошні час больш чым дастаткова.

У прычынах узнікшай сітуацыі трэба разбірацца грунтоўна, усе гэтыя пытанні павінны быць глыбока прадуманы ў рамках далейшай работы над канцэпцыяй перабудовы нашай эканомікі. Ёсць адносна гэтага прапановы ад Узбекстана, рыхтуюцца яны і ў іншых рэспубліках. Трэба прадоўжыць гэту работу, з тым каб першыя сур'ёзныя крокі да выпраўлення сітуацыі былі зроблены ўжо ў трынаццатай пяцігоддзі.

Але вось аб чым хацеў бы сказаць у гэтай сувязі, таварышы. Мы цяпер гаворым, і правільна гаворым, аб згубных выніках звышцэнтралізаванай дыктату і самавольства ведамстваў у развіцці тых або іншых галін эканомікі. Але ж я мог бы вам сёння паказаць том, у якім падсумаваны просьбы саюзных рэспублік за апошнія дзесяць гадоў пабудоваць новыя прадпрыемствы, стварыць цэлыя галіны прамысловасці. Многае з таго, што сёння ставіцца ў віну цэнтру, паявілася на свет у выніку настойлівых неаднаразовых просьбаў рэспубліканскіх і мясцовых органаў. Вазьміце стэнаграмы сесій Вярхоўнага Савета СССР, і вы ўбачыце, што яны прасякнуты бясконцымі просьбамі такога роду. А колькі запісак да гэтага часу паступала ў ЦК КПСС! Прычым, стараючыся атрымаць той або іншы прэстыжны аб'ект, мясцовыя ўлады часта згаджаліся на самыя жорсткія ўмовы цэнтральных ведамстваў, сродкі на сацыяльнае развіццё выдзяляліся мінімальныя, патрэбы людзей фактычна ігнараваліся. Гэтыя праблемы носяць агульны характар, але ва ўмовах нашай краіны яны набылі нацыянальную афарбоўку.

Калі гаварыць у цэлым — у эканоміцы ў нас ёсць на што

абалперціцца, але і работы — непачаты край.

Адзначаючы становішча ў духоўнай сферы жыцця нашай многанациональнай краіны, трэба перш за ўсё па заслугах ацаніць велізарную, гістарычнага аб'ёму і значэння работу, якая дазволіла выратаваць ад поўнага знікнення або адраджэння, даць другое дыханне многім унікальным нацыянальным традыцыям, забяспечыць магутны ўздым культуры ўсіх народаў.

Мы часта ўжываем прывычны абарот, што пры Савецкай уладзе некаторыя народы ўпершыню атрымалі пісьменнасць. А што ж гэта значыць? Адыміце ў чалавека магчымасць гаварыць і пісаць на роднай мове, ведаць гістарычны шлях, эпас свайго народа, і ён, якіх бы поспехаў ні дасягнуў у матэрыяльных адносінах, ужо бязродны, а значыць, і бездухоўны.

Ленінская палітыка культурнай рэвалюцыі ў нашай краіне, нягледзячы на ўсе дэфармацыі, якія мелі месца, дала ўражальныя вынікі. Цяпер у кожнага нашага народа склалася свая навуковая і мастацкая інтэлігенцыя — носбіт нацыянальнай культуры, ад якой залежыць і яго далучэнне да каштоўнасцей іншых савецкіх нацый, да сусветнай скарбніцы ведаў і мастацкай класікі. У кожнай з рэспублік ёсць навуковыя цэнтры, універсітэты і інстытуты, шырокая сетка народнай адукацыі, свае тэатры, развіваюцца нацыянальная кінематаграфія, жываліс і архітэктура. Але ж вядома, што многія напрамкі навуковай і мастацкай творчасці не могуць развівацца без усебаковай дзяржаўнай падтрымкі, клопату і ўвагі грамадства. Усё гэта ўзяла на сябе Савецкая ўлада, і ў гэтым яе найвялікшая гуманістычная місія.

Гаворачы аб выніках нашага духоўнага развіцця, немагчыма пакінуць без увагі і растучую ўзаемасувязь нацыянальных культур. Вынікам сумеснага жыцця і руху нашых народаў па сацыялістычным шляху стала фарміраванне савецкай культуры, багатай сваёй разнастайнасцю, шматколёрнасцю нацыянальных асаблівасцей і традыцый. Гэта таксама дастойны плён супрацоўніцтва брацкіх народаў, і мы ім ганарымся.

Але тым больш нецярпіма, што побач з яркімі праяўленнямі сацыялістычнага ўкладу жыцця і ў гэтай сферы накопіліся вельмі вострыя праблемы. Неабгрунтавана былі ліквідаваны тысячы нацыянальных раёнаў, пасялковых і сельскіх Саветаў, створаных у 20-я гады, якія паспяхова выконвалі свае функцыі. Узніклі праблемы задавальнення нацыянальных патрэбнасцей у людзей розных нацыянальнасцей, якія, у сілу натуральнага працэсаў, аказаліся расцэленыя па ўсіх рэгіёнах краіны.

Асабліва востры характар набылі праблемы развіцця моў і ўсяго, што з імі звязана, — навучання, выдавецкай дзейнасці, магчымасцей выкарыстання ў розных сферах дзяржаўнага і грамадскага жыцця. Пад уплывам эканамічных, сацыяльных і дэмаграфічных фактараў адбывалася пэўнае скарачэнне сферы дзеяння нацыянальных моў, што трактавалася на карысць распаўсюджаных у мінулым тэарэтычных пастулатаў аб фарсіраваным зліцці нацый, якія былі падняты на ўзровень праграмных устаноў. І хоць гэтыя працэсы выклікалі законную трывогу і незапакоенасць у грамадстве, цярпелася спробы больш глыбока ў іх разабрацца і знайсці рэальнае рашэнне нярэдка кваліфікаваліся як нацыяналізм з усімі зыходзячымі адсюль вынікамі. Рэзультатам такой практыкі стала зніжэнне ролі нацыянальных моў некаторых народаў. І зразумелае іх імкненне да захавання і развіцця роднай мовы, прымножэння каштоўнасцей сваёй культуры.

Нам надзвычай важна выпрацаваць дакладную пазіцыю па

гэтай жыццёва важнай праблеме, якая набыла палітычны характар і закранае інтарэсы ўсяго насельніцтва краіны. Прычым пазіцыю, заснаваную на ўліку ўсіх справядлівых спадзяванняў, на ўсеагульнай згодзе.

Такія асноўныя вынікі развіцця нашай многанациональнай краіны, такія — зразумела, у самых агульных рысах — рэальнасці савецкага грамадства, з якіх нам і трэба зыходзіць, выпрацоўваючы нацыянальную палітыку ў сучасных умовах.

II.

Таварышы! У праекце платформы КПСС, прадстаўленай на абмеркаванні Пленума, размова, натуральна, ідзе аб агульным падыходзе да наспейшых праблем, паколькі прыняцце канкрэтных рашэнняў — гэта прэрагатыва вышэйшых органаў дзяржаўнай улады Саюза ССР, саюзных рэспублік.

Платформа выклікала жывую цікавасць у партыі, ва ўсіх слаях грамадства, у прадстаўнікоў усіх нацыянальнасцей, якія насяляюць нашу краіну. Яе прынцыповыя палажэнні сустрэлі шырокую падтрымку. Выказана многа меркаванняў і цікавых прапаноў. Некаторыя тэзісы падвергліся крытыцы — гэта таксама мае месца.

Платформа КПСС прыцягнула вялікую ўвагу і за рубяжом. Гэта звязана як з жывой цікавасцю да перабудовачных працэсаў, што адбываюцца ў нашай краіне, так і з тым, што нацыянальныя праблемы актуальныя сёння ў многіх краінах, я скажаў бы, маюць глабальны характар.

Адзначаючы і ўзважваючы праект платформы, вы, вядома, звернулі ўвагу, што ўсё яго змест самым неласкавым чынам звязаны з комплексам задач, якія мы вырашаем у рамках перабудовы, палітычнай і эканамічнай рэформы. Гэта натуральна. Тут, як кажуць, самая жывая дыялектычная сувязь, якая павінна намі ўлічвацца і ў палітыцы, і ў практычнай дзейнасці. Сапраўды, мы паставілі задачай рэканструкцыю, абнаўленне грамадства на аснове ленінскіх ідэй і прынцыпаў. Але ўсё наш вопыт, і мінулы, і цяперашні, сведчыць, што нельга разлічваць на поспех перабудовы без вырашэння праблем міжнацыянальных адносін. І таксама немагчыма вырашыць гэтыя праблемы, даць новы імпульс развіццю савецкай федэрацыі без разгортвання перабудовачных працэсаў, без дэмакратызацыі і гуманізацыі сацыялістычнага грамадства.

Хацеў бы яшчэ прыцягнуць вашу ўвагу да таго, што мы не выпадкова падкрэсліваем неабходнасць абнаўлення нацыянальнай палітыкі. Размова не ідзе аб тым, каб адкінуць зробленае да гэтага часу. Але на цяперашнім этапе, калі наша грамадства карэнным чынам змянілася, узнікла надзённая патрэбнасць выпрацаваць такую нацыянальную палітыку, якая забяспечыла б вырашэнне наспейшых праблем развіцця краіны, адпавядала рэаліям сучаснасці. На такіх падыходах і пабудавана платформа. Яе, калі хочаце, глыбінны філасофскі сэнс заключаецца ў тым, каб вызначыць аптымальныя формы суадносін інтэрнацыянальнага і нацыянальнага, прымянення гэтай марксісцка-ленінскай ідэі ў цяперашняй абстаноўцы. А ў практычным і палітычным плане — забяспечыць умовы для свабоднага і ўсебаковага развіцця кожнай нацыі і ўмацавання Саюза, які з'яўляецца крыніцай дабрабыту ўсіх нашых народаў.

Ключавое пытанне тут, на якім трэба спыніцца асабліва, — гэта шлях рэалізацыі ў сучасных умовах ленінскага прынцыпу самавызначэння нацый. У мінулыя дзесяцігоддзі тут было дапушчана нямаля скажэнняў. На жаль, яны замацаваліся ў пэўнай меры і ў грамадскай свядомасці. Неабходна таму дакладна вызначыць сваю пазіцыю ў гэтым карэнным для нашай тэорыі і палітыкі пытанні.

Перш за ўсё неабходна падкрэсліць, што партыя будзе паслядоўна праводзіць у жыццё ленінскую нацыянальную палітыку, уключаючы такі яе асноватворны прынцып, як права нацыі на самавызначэнне. Бясплённыя і заслугаючы асуджэння спробы сцвярджаць, нібыта самавызначэнне народаў СССР не адбылося, зводзіць яго толькі да аддзялення, тым самым збядняючы гэты ўніверсальны прынцып вырашэння нацыянальнага пытання. Усё гэта, і не толькі наш вопыт гаворыць аб неабходнасці разглядаць самавызначэнне не толькі як аднаразовы акт, звязаны з ажыццяўленнем права на аддзяленне. Гэта — складаны, мнагапланавы працэс зважэння нацыянальнай годнасці, развіцця мовы і культуры, умацавання палітычнай самастойнасці, эканамічнага і сацыяльнага прагрэсу.

З гэтага пункту погляду комплекс мер, якія ажыццяўляюцца ў рамках перабудовы, азначае новы буйны этап у рэалізацыі права нацыі на самавызначэнне. У сучасных умовах гэты прынцып знаходзіць сваё аптымальнае выражэнне ў самакіраванні, якое забяспечвае захаванне нацыянальнай самабытнасці, права кожнага народа карыстацца ўсімі дабротамі суверэнітэту, самастойна вырашаць пытанні свайго развіцця — эканамічныя, палітычныя, культурныя. У той жа час самакіраванне прадугледжвае добраахвотнае аб'яднанне рэспублік і нацыянальных утварэнняў у імя вырашэння агульных для ўсіх задач, арганічнае іх уключэнне ў развіццё ўсёй краіны.

Цяперашні этап самавызначэння нацыі ставіць на парадак дня значнае расшырэнне правоў рэспублік, рашучую ліквідацыю скажэнняў і дэфармацый, якія мелі месца ў мінулым і згубныя вынікі якіх да гэтага часу даюць аб сабе знаць у розных сферах жыцця нашага грамадства. Прапануецца перш за ўсё комплекс мер, накіраваных на ўмацаванне палітычнай самастойнасці саюзных рэспублік, наапоўненне рэальным зместам іх суверэнітэту.

Дакладнае размежаванне паўнамоцтваў саюзных і рэспубліканскіх органаў улады дазволіць апошнім вырашаць па сваёму меркаванню ўсе пытанні свайго жыцця, за выключэннем тых, якія добраахвотна перадаюцца імі Саюзу, і дарэчы, у вырашэнні якіх яны таксама будуць удзельнічаць праз адпаведныя палітычныя механізмы.

Пры захаванні за Саюзам паўнамоцтваў, неабходных для ажыццяўлення агульных задач федэрацыі, прапануецца ўнесці прынцыповае змяненне ў існаваўшы раней парадак, пры якім Саюз меў права прыняць да свайго разгляду і вырашаць практычна любое пытанне, што рабіла ў многім фармальнымі рэальную кампетэнцыю і суверэнітэт рэспубліканскіх улад. Такім чынам, вырашаецца праблема прыярытэтнасці саюза нага або рэспубліканскага закона.

Новы характар адносін у федэрацыі павінен знайсці свае правыя гарантыі ў Канстытуцыі СССР. Далей. Я ўжо ўпамінуў і хачу развіць думку аб тым, што расшырэнне правоў рэспублік і ўмацаванне іх суверэнітэту павінна выражацца ў значным расшырэнні іх уплыву на агульнасаюзныя справы. У новых структурах дзяржаўнай улады, ствараемых у ходзе палітычнай рэформы, ужо многае зроблена ў гэтым напрамку. Гэта і састаў Вярхоўнага Савета СССР, яго Прэзідыума, і намячаны парадак работы Камітэта канстытуцыйнага нагляду. Цяпер прапануецца пайсці далей, ствараючы не толькі юрыдычныя, але і палітычныя ўмовы для больш шырокага і актыўнага ўдзелу рэспублік у вырашэнні агульнасаюзных праблем. Такі падыход павінен знайсці сваё выражэнне і ў кадровай палітыцы. Трэба забяспе-

[Працяг на 4-й стар.]

АБ НАЦЫЯНАЛЬНАЙ ПАЛІТЫЦЫ ПАРТЫ Ў СУЧАСНЫХ УМОВАХ

[Заканчэнне. Пачатак на 2-й стар.]

Цяпер мне хацелася б сказаць вось аб чым. У сувязі з пераходам на рэгіянальны гаспадарскі, эканамічную самастойнасць вялікае значэнне набыло пытанне, як рацыянальна, з найбольшым эфектам выкарыстаць створаны ў краіне народна-гаспадарчы патэнцыял. У дыскусіях, якія цяпер шырока ідуць у грамадстве, часам уносяцца прапановы, якія, калі пакласці іх у аснову палітыкі, могуць штурхнуць з адной крайнасці ў іншую.

Сапраўды, мы хочам збавіцца ад празмернай цэнтралізацыі, ад самавольства ведамстваў у адносінах да рэспублік, рэгіёнаў, імкнёмся знайсці рашэнні, якія забяспечылі б ім гаспадарчую самастойнасць, дапамаглі скінучь пумы, што перашкаджаюць эфектыўнай рабоце. Усё гэта правільна, з'яўляецца натуральнай рэакцыяй на засілле цэнтральных міністэрстваў і ведамстваў, ад якога стогнуць усе рэспублікі і рэгіёны яшчэ і цяпер. На такім засіллі якраз і трымалася адміністрацыйна-камандная сістэма гаспадарання, якая, як нам усім цяпер ясна, зжыла сябе.

Але немалаважна мець на ўвазе, што, ажыццяўляючы пераход да новых форм эканамічнага жыцця, трэба выкарыстоўваць у поўнай меры ўсё тое станоўчае, што было створана на папярэдніх этапах развіцця савецкай федэрацыі як адзінай дзяржавы. У нас склалася комплексная ўзаемазвязаная энергетычная база і сістэма энергазабеспячэння. Гэта — фундамент нашай эканомікі, аснова для ўпэўненай работы вытворчых калектываў, вырашэння бытавых пытанняў ва ўсіх рэспубліках. На такіх падыходах, з улікам агульнасаюзных і рэгіянальных задач развіцця сістэма транспарту і сувязі, іншыя не менш важныя элементы вытворчай інфраструктуры.

Дык што ж, таварышы, мы ўсё гэта павінны цяпер разбураць? Гэта напамінае «рэвалюцыйны» лозунг: разбурыць пабудаваную царом чыгунку паміж Масквой і Пецярыбургам. Трэба падвергнуць самаму стараннаму аналізу прапануемыя канцэпцыі і перш за ўсё прагназіраваць усе верагодныя вынікі іх рэалізацыі. Выпрацоўваючы новую эканамічную палітыку, якая адпавядае задачам і мэтам перабудовы, развіцця федэрацыі, нападнення яе новым зместам, мы павінны рабіць усё ўважана, з халоднай галавой, а не на аснове эмоцый, амбіцый і абстрактных схем. У гэтай надзвычайнай справе, якая закранае жыццёвыя інтарэсы народаў, ні ў якім выпадку нельга, я б сказаў, набытаць, прыняць неабдуманых рашэнні. Гэта мела б неперапраўныя вынікі. Ужо ва ўсіх выпадках нельга прымаць рашэнні пад тупат ног і «захлопанне», арганізуемае вядомымі пільнямі.

Калі мы будзем бачыць у мінулым толькі пралікі і хібы, не будзем бачыць рэальнасцей, якія сфарміраваліся за дзесяцігоддзі, хіба можна наогул гаварыць аб сур'ёзнай палітыцы? Гэта ж не кафедра, дзе можна гаварыць што хочаш. Я б не хацеў, каб гэта ўспрынялі як выражэнне якіх-небудзь негатыўных адносін, недавер'я да вучоных. Гэта — выключана. Без навукі, яе адказнага ўкладу мы нічога не зробім і ні ў чым не разбяромся. Але я не хацеў бы, каб недасведчанія людзі нам навязвалі тупат ног палітычныя канцэпцыі.

Інакш кажучы, я хацеў бы падкрэсліць, што ва ўсіх на-

шых падыходах і рашэннях павінны прысутнічаць найвышэйшая кампетэнтнасць і найвышэйшая адказнасць. І, зразумела, нам трэба ўлічваць сітуацыю, якая мяняецца карэнным чынам у сувязі з перабудовай у краіне эканамічных адносін. Цяпер на абмеркаванні Вярхоўнага Савета ў першачарговым парадку выносяцца законы аб уласнасці, аб зямлі, аб арэндзе і арэндных адносінах, эканамічнай самастойнасці рэспублік, мясцовай гаспадарцы і самакіраванні, адзінай падатковай сістэме. Узятая ў комплекс, яны азначаюць карэннае змяненне вытворчых адносін. Я б сказаў, таварышы, што размова ідзе аб новым этапе нашай рэвалюцыі. І ў гэтых умовах нацыянальнае пытанне немагчыма разглядаць у адрыве ад разгорнутых у краіне глыбокіх сацыяльна-эканамічных працэсаў.

Мы на правільным шляху і павінны быць цвёрдымі, абараняючы галоўныя напрамкі палітыкі перабудовы. Нам хочучь падкінуць, што мы не можам нібыта вырашыць узнікшыя ў краіне праблемы без капіталізацыі эканомікі. А з другога боку, я сказаў бы справа, усю палітыку перабудовы хочучь паказаць ледзь ці не акцыяй, якую Захаду ўдалося нам навязаць. Глупства гэта. І давайце не нервавацца, а развіваць галоўны напрамак перабудовы — раскрываць патэнцыял сацыялізму, дэмакратыі, патэнцыял федэрацыі, раскрываць духоўны, інтэлектуальны патэнцыял нашага грамадства, надаць сацыялізму новае дыханне. Вось аб чым ідзе размова.

Такім чынам, эканамічныя фактары, як і палітычныя, пераўтварэння і далейшага развіцця савецкай федэрацыі на аснове максімальнага ўмацавання эканамічнай самастойнасці рэспублік і рэгіёнаў, з аднаго боку, умацавання агульнага народнагаспадарчага комплексу — з другога.

Разглядаючы ўвесь комплекс пытанняў, звязаных з далейшым раскрыццём патэнцыялу савецкай федэрацыі, мы з асаблівай увагай і чуткасцю павінны падыходзіць да ўсяго, што адносіцца да духоўнай сферы. Гэта датычыць навукі, культуры, традыцый і многага іншага, чым багаты нашы народы. Але сёння мне хацелася б сказаць аб моўнай праблеме, якая набыла востры характар. Якой павінна быць тут наша палітыка?

Перш за ўсё, мы зыходзім з таго, што карэннае насельніцтва ўсіх рэспублік, безумоўна, мае поўнае права зацвердзіць сваю мову ў якасці дзяржаўнай, інакш кажучы, стварыць правыя ўмовы для яе захавання і развіцця. Гэта не толькі, таварышы, юрыдычнае пытанне. Гэта пытанне палітычнае, паколькі размова ідзе аб самаадчуванні нашых народаў, іх зразумелым імкненні захаваць сваю нацыянальную самабытнасць.

Разам з тым усе народы нашай краіны кроўна зацікаўлены мець сродак міжнацыянальных сувязей, якім у сілу аб'ектыўных прычын стала ў нашых умовах руская мова. Рэальнасць такая, што дзякуючы гэтай мове ўсе савецкія людзі атрымліваюць магчымасць значна шырэй і паўней прыкладаць свае сілы і веды, далучацца да каштоўнасцей айчынай і сусветнай навукі і культуры. З матэрыялаў, якія ў вас на руках, можна меркаваць, што многія таварышы, якія прынялі ўдзел у абмеркаванні платформы і прадстаўляюць розныя нашы нацыі, лічаць матэрыялы дадзеным рускай мове ста-

тус агульнадзяржаўнай у маштабе СССР.

Гэта прапанова, лічым мы, заслугоўвае ўвагі і падтрымкі вышэйшых органаў улады. Яе ажыццяўленне ні ў якой меры не ўшчаміла б правы якіх-небудзь нацыянальнасцей і ў той жа час дало б сур'ёзную прававую аснову для развіцця ў нашай многанацыянальнай краіне эканамічных, палітычных і культурных сувязей народаў, іх сумеснай творчай дзейнасці, а таксама актыўнага ўдзелу ў міжнародным жыцці.

Цяпер у некаторых месцах у нас абзначыліся перакосы, і паглядзіце, у што гэта вылілася. Працягваючы разгляд моўных праблем, мы абавязаны прызнаць права на ўжыванне роднай мовы ўсіх нацыянальных меншасцей. Гэта адносіцца да людзей дзесяткаў нацыянальнасцей, якія пражываюць у розных рэспубліках. У апошні час мы з трывогай і болей назіралі, як моўныя праблемы сталі прычынай раздзялення, размежавання людзей у некаторых рэгіёнах, прычынай для шматдзённых мітынгаў, дэманстрацый, забастовак, якія цяжка адбіліся на эканоміцы і ўмовах жыцця насельніцтва.

Абавязак партыйных і грамадскіх арганізацый, дзяржаўных органаў, творчых саюзаў, усіх, хто надзелены ўладай і карыстаецца ўплывам на розумі, — зрабіць усё, што ад іх залежыць, каб пакласці канец гэтай небяспечнай кругаверці ўзаемных крыўд, прэтэнзій і ультыматывных патрабаванняў. Дазвольце мне выказаць упэўненасць, што на прапанаванай аснове, якая адпавядае ўсім дэмакратычным традыцыям, ды і прававым нормам, што існуюць у сучасным свеце, будуць урэгуляваны гэтыя праблемы і атрымаюць прастор для свайго развіцця ўсе мовы нашай многанацыянальнай Радзімы.

Да праблемы, якую мы сёння абмяркоўваем, прымыкае пытанне аб ролі царквы ў міжнацыянальных адносінах. Вядома, што ў мінулым буйныя сутыкненні, варажасць і разлады паміж людзьмі розных нацый у многім былі вынікам рэлігійнай нецярпімасці. Гэты фактар і цяпер дае нярэдка аб сабе знаць. Мы цэннім той факт, што праваслаўная, мусульманская і іншыя царквы займаюць міратворчую пазіцыю, і спадзяёмся, што яны выкарыстаюць свой уплыў, у меру сваіх сіл і магчымасцей будуць садзейнічаць папярэджанню і пераадоленню ўзнікшых міжнацыянальных канфліктаў.

Сёння царквам прадастаўляецца магчымасць ажыццяўляць сваю дзейнасць у нармальным грамадскім умовах у поўнай адпаведнасці з канстытуцыйнымі прынцыпамі. Гэта асабліва наглядна выразілася ў тым, што іх вядомыя прадстаўнікі былі выбраны народнымі дэпутатамі СССР. Рыхтуемы законпраект аб свабодзе веравызнання павінен урэгуляваць увесь комплекс праблем, звязаных са становішчам і дзейнасцю царкоўных арганізацый у сучасных умовах.

Таварышы! Спадзяюся, усё сказанае дазваляе лепш зразумець сэнс і значэнне прапанаванай платформы КПСС па нацыянальнаму пытанню. Наша партыя выступае за буйную і моцную федэратыўную дзяржаву, будучы пераканана, што гэта адпавядае інтарэсам усіх народаў, якія аб'ядналіся ў Савецкі Саюз.

Такой была пазіцыя Леніна, такой пазіцыі мы прытрымліваемся і цяпер.

Важна выразна ўяўляць сабе ўсе эканамічныя, палітычныя,

духоўныя, калі хочаце, маральныя асновы для ўмацавання і развіцця нашага Саюза. Паставім пытанне так: што ён дае рэспублікам.

Перш за ўсё прыналежнасць да адной з наймагутных дзяржаў сучаснасці, якая мае велізарныя прыродныя рэсурсы, развіты народнагаспадарчы комплекс, арсенал навуковых ведаў, тэхнічныя магчымасці і багацце культуры, здольнай надзейна забяспечыць сваю бяспеку. Кожны народ у складзе СССР атрымлівае магчымасць удзельнічаць у фарміраванні і развіцці агульных духоўных каштоўнасцей, далучацца да іх, а праз іх з'яўляць аб сабе ва ўсесаюзным і сусветным маштабе. Далей. Дзякуючы сваёй прыналежнасці да Саюза ўсе народы набываюць магчымасць шырока ўдзельнічаць у міжнародных адносінах, актыўна ўздзейнічаць на ход сусветных падзей. Механізм рэалізацыі правоў саюзных рэспублік, што датычыць іх удзелу ў міжнароднай дзейнасці, павінен быць распрацаваны з улікам цяперашніх умоў.

Гэта — пастаянныя фактары. Але ёсць і фактар, звязаны з цяперашнім гістарычным момантам. Рэвалюцыйнае абнаўленне савецкага сацыялістычнага грамадства — галоўны аргумент на карысць умацавання нашага Саюза. Менавіта перабудова падвяла нас да пераўтварэння савецкай федэрацыі як важнай састаўнай часткі працэсу дэмакратызацыі і адраджэння краіны. І толькі на шляхах перабудовы, я ў гэтым перакананы, могуць быць паспяхова вырашаны ўсе вострыя і складаныя праблемы развіцця народаў і нацыянальных адносін у цэлым.

Нарэшце, таварышы, спынюся на ролі КПСС ва ўмовах пераўтварэння нашай федэрацыі. Ад таго, як партыя будзе дзейнічаць у новай абстаноўцы, у рашаючай меры залежыць і лёс нашай многанацыянальнай дзяржавы.

Наша партыя з самага пачатку будавалася як арганізацыя аднадумцаў, якая натхняецца ідэямі пралетарскага інтэрнацыяналізму. Працэс яе станаўлення быў далёка не простым. Пад кіраўніцтвам Леніна партыя сфарміравалася як адзіная арганізацыя з агульнай Праграмай і абавязковым для ўсіх яе членаў Статутам, якая будавалася на аснове дэмакратычнага цэнтралізму.

Разам з тым трэба падкрэсліць, што інтэрнацыяналістычная аснова ў партыі ні ў якім разе не азначала якога-небудзь грэбавання інтарэсам і асабліваціям тых або іншых нацыянальных яе атрадаў. Гэта дасягалася дзякуючы правільнай трактоўцы прынцыпу дэмакратычнага цэнтралізму. У далейшым, аднак, ён пачаў тлумачыцца скажона, што прывяло да перакосу на карысць цэнтралізму, на шкоду дэмакратыі, не магло не адбіцца адмоўна на становішчы і практычнай дзейнасці партыйных арганізацый, у тым ліку ў рэспубліках і іншых нацыянальных утварэннях.

Сёння мы павінны аднавіць у поўным аб'ёме ленінскае разуменне прынцыпу дэмакратычнага цэнтралізму, які прадуладжвае актыўнае, паўнакроўнае жыццё ўсіх партыйных арганізацый, іх рэальную самастойнасць у пытаннях арганізацыі, кадравай палітыкі і іншых сферах дзейнасці. І зусім не казарменную дысцыпліну, не беспярэчную паслухмянасць, а адзінства дзеянняў, заснаванае на выпрацоўцы

агульных палітычных і ідэйных пазіцый.

У платформе выкладзены некаторыя практычныя крокі па расшырэнню самастойнасці партыйных арганізацый рэспублік, уключаючы іх права самім вырашаць пытанні сваёй арганізацыі, вызначаць структуру партыйных органаў, прымаць палітычныя рашэнні. Узбагачэнне федэратыўнай будовы новым зместам не можа не адбіцца на ролі рэспубліканскіх партыйных арганізацый. Яны павінны мець магчымасць прымаць свае праграмы дзеянняў у рамках Праграмы КПСС.

Мы з вамі прынялі рашэнне аб скліканні чарговага XXVIII з'езда партыі, на парадку дня якога сярод іншых пытанняў — распрацоўка і прыняцце новага Статута КПСС. Відэаважна, пытанні дзейнасці кампартый рэспублік з улікам пераўтварэння федэрацыі знойдуць у ім сваё належнае адлюстраванне.

Прымаючы ўсе гэтыя напеўшыя меры, нам трэба ў той жа час рашуча выказацца супраць федэралізацыі КПСС. Скажу прама, гэта азначала б канец нашай партыі ў тым выглядзе, які яна была заснавана Леніным, нанесла б неперапраўную шкоду перабудове, усёй справе сацыялізму. Той, хто пайшоў бы на гэтым шляху, узяў бы на сябе найцяжэйшую адказнасць і перад партыяй, народам.

У ліку прапановаў, якія заслужваюць падтрымкі, назаву стварэнне Камісіі ЦК КПСС па пытаннях нацыянальнай палітыкі і нацыянальных адносін, аналагічных камісій у цэнтральных камітэтах рэспубліканскіх партыйных арганізацый, абкомах і гаркомах партыі — зразумела, там, дзе гэта дыктуецца статам насельніцтва, неабходнасцю пастаянна трымаць у полі зроку нацыянальныя праблемы. Напэўна, маюць рацыю таварышы, якія лічаць, што аднаму з сакратароў ЦК КПСС павінна быць даручана спецыяльна займацца гэтымі пытаннямі.

Перабудова партыі, важнай вяхой якой будзе XXVIII з'езд КПСС, дазволіць выканаць тыя надзвычайна адказныя задачы, якія паўсталі на сучасным этапе развіцця нашага грамадства. І вядома, таварышы, велізарнае значэнне набывае сёння пазіцыя членаў партыі. Падзеі ў розных рэгіёнах паказалі, што частка з іх паддаецца стыхій ўзбуджаных нацыянальных эмоцый, не выступае супраць нацыяналістычных праўленняў, або, што яшчэ горш, сама ў іх уцягваецца. З гэтым партыя, яе арганізацыі не могуць і не павінны мірыцца. Інтэрнацыяналізм з'яўляецца застаецца важнай элементам нашага светапогляду, ідэйным крэда камуністаў.

У заключэнне хацеў бы сказаць наступнае. Усе мы разумеем, наколькі складанае тэма нацыянальнае пытанне, якія вострыя праблемы яно перад намі ставіць. Справа гэта далікатная, тонкая, якая патрабуе паважлівасці, цяргавання, вытрымкі. Мы сабраліся на такім духу абмеркаваць узнікшыя пытанні, з улікам думак і настрояў нашых народаў і ўсяго грамадства знайсці аптымальнае вырашэнне цяжкіх нацыянальных праблем.

Трэба зрабіць усё, каб наш Пленум меў паваротнае значэнне, стварыў прадпасылкі для аздаравлення абстаноўкі ў краіне, для далейшага развіцця нашай федэрацыі ў інтарэсах усіх савецкіх народаў.

АНТЭЛІГЕНЦЫЯ І ПЕРАБУДОВА

ПРА КІНО І ВАКОЛ ЯГО

Госць нашай рэдакцыі сёння — вядомы беларускі рэжысёр (ён зняў

стужкі «Пра Віцю, пра Машу і марскую пяхоту», «Час выбраў нас»,

«Вазьму твой боль», «Чорны замак Альшанскі», «Знак бяды»), заслу-

шаны дзеяч мастацтваў БССР, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі рэспублікі,

лаўрэат прэміі Ленінскага камсамола Міхась ПТАШУК. З ім гутарыць

карэспандэнт «Голас Радзімы» Таццяна АНТОНАВА.

— Міхась Мікалаевіч, даволі прыема нечаканасць — бачыць у рэдакцыі вядомага рэжысёра. Ваш брат-кінематографіст увагуле нас не балуе... Што ж гэтакі прывяло ў «Голас Радзімы»?

— Давайце зробім інтэрв'ю-экспромт. адкажу на тых пытанні, якія цікавяць вас. Але ў сваю чаргу маю і пэўную пастылю. Зараз растлумачу ўсё па парадку. У публікацыі вашага штотыднёвіка, а таксама і некаторых іншых выданняў мы ведаем, што за мяжой жыве даволі шмат нашых суайчыннікаў. У ЗША, Канадзе, Аргенціне, Англіі, Францыі, Аўстраліі яны стварылі свае культурна-адукацыйныя арганізацыі, захоўваюць традыцыі і звычкі свайго народа, шануюць родную мову... У мяне, між іншым, таксама ёсць у чужых краях сявакі. На працягу раней мы не мелі магчымасці павялічыць кантактаў з імі. Ва ўсякім разе, афіцыйныя ўлады ставіліся да гэтага адмоўна. І такім чынам вырасла даволі высокая сцяна адчужанасці, недаверу, неразумення. Цяпер перабудова, дэмакратызацыя кардынальна мяняюць адносіны з усім светам, у тым ліку і з землякамі. Нам неабходны кантакты. А гэта няпроста, я лічу, бо адзін ад аднаго ведаем мала, часта існуе і пэўная пэрымантарная прадуржасць. Таму я, як дзеяч культуры, як рэжысёр, які працуе на ніве нацыянальнага кінематографічнага, лічу сваім абавязкам прыняць удзел у наладжванні кантактаў.

— Які вы тут бачыце рэальны шлях?

— Ад студыі імя Тарыча кінастудыі «Беларусьфільм» хачу прапанаваць суайчыннікам правесці (для пачатку) у тых краінах, дзе жыве многа беларусаў, фестываль беларускага кіно. Паказаць тое, што. Напрыклад, мастацкія стужкі «Знак бяды», «Альшанскі замак», «Круглянскі мост», «Чужая бацька», «Чужыя бацькаўшчына», цыклы дакументальных фільмаў «У вайны не жаночы фронт», «Я з вагненнай вёскі...». Некаторыя з названых твораў маюць прызы ад міжнародных фестываляў.

— Як вы сабе ўяўляеце рэалізацыю такой прапановы?

— Я таму і прышоў у рэдакцыю, каб гэтай прапановай маглі пазнаёміцца кінематографічныя і арганізацыйныя арганізацыі суайчыннікаў. Няхай яны таксама выкажуць свае думкі і меркаванні. Яны маюць права. Мне здаецца, абмяшляваць думкамі можна праз «Голас Радзімы» альбо непасрэдна звяртацца да кіноаўдыторыі.

220035, Мінск, праспект Машэрава, 39, кв. 24. Тэл. 23-33-58. Пташукі Мі-

— Дадам, што студыя магла б прыняць ідэю стварэння ад суайчыннікаў для азнаёмы з будучай праграмай паказаў і заключэння дагавора. Нядаўна мы заключылі дагавор з мюнхенскім кінематографічным цэнтрам. У ФРГ мяркуецца неўзабаве прачаць нашыя фільмаў. Заходне-германскія прачатчыкі прапануюць нам, каб гэта ж, адкрыць у сябе цэнтр беларускага кіно, складзіць каталог стужак. Гэта, думаецца, будзе спрыяць шырокаму знаёмству еўрапейцаў з Беларуссю і росту яе аўтарытэту. Зразумела, мы вельмі зацікаўлены і ў тым, каб асабліва дэталёва суайчыннікаў за мяжой пазнаёмілі з беларускага кіно, кінамастацтвам, наладзілі вечары-сустрэчы з рэжысёрамі, мастацтвам, сярод суайчыннікаў ёсць і асабліва цікавыя актёры, рэжысёры. Дык нам не наладзіць і творчае супрацоўніцтва, не зняць сумесна кінафільм? Нішто сёння, здаецца, гэтаму не перашкоджае. На мой погляд, было б вельмі цікава і актуальна для сённяшняга дня зняць сумесна дакументальны фільм пра тое, як і чым жыве беларуская эміграцыя, як склаліся лёсы нашых землякоў на чужыне. Узаямнае

супрацоўніцтва з землякамі дало б магчымасць і ім прыехаць здымаць да нас. Магчымасці цяпер неабмежаваныя, і іх трэба абавязкова выкарыстаць.

— Наколькі мне вядома, на нашай кінастудыі ў Мінску мала хто з супрацоўнікаў гаворыць на роднай мове. Рэжысёры не здымаюць на ёй фільмаў. Уся прадукцыя «Беларусьфільма» — на рускай мове. Як жа тады вы збіраецеся прадстаўляць беларускае кіно нашым суайчыннікам? Спецыяльна для іх дубліраваць?

— Сітуацыя не зусім такая, як вы яе ўяўляеце. Апошнім часам многія карціны здымаюцца якраз на роднай мове. Гэта і «Знак бяды», і «Чужая бацькаўшчына», і некаторыя іншыя. Потым ужо стужкі для ўсесаюзнага пракату дубліруюцца на рускую. Але я разумею, чаму вы гэтак папыталі. Бо ў нашым кіно, як і ва ўсёй культуры, выцягваюцца сур'ёзныя хібы, што я вельмі значыць бы як вынік скажэнняў і дэфармацыі ленінскай нацыянальнай палітыкі. Як можна паставіцца да таго, што яшчэ нядаўна дзейнічала даваенная пастанова, якую беларускай і ўкраінскай студыям забаранялася выпускаць фільмы на нацыянальных мовах. Што гэта такое, як не дыскрымінацыя?

У Беларусі паступова склалася ненармальнае становішча з роднай мовай, з яе функцыянаваннем у розных сферах жыцця. Як можна пракаменціраваць той факт, што ад копіі таго ці іншага фільма на беларускай мове ўсяляк адхрышчваюцца пракатчыкі. Бо свае, тутэйшыя гледачы, аказваюцца, аддаюць перавагу рускаму варыянту. Гэта і не дзіўна пры тым становішчы, калі сваё мова дрэнна вывучаецца ў школах, ёю не карыстаюцца ў дзяржаўных установах і ў побыце. Але працэсы духоўнага адраджэння, што пачаліся ў рэспубліцы з перабудовай, карэнным чынам уздымаюць іх адносіны да многіх з'яў, і ў першую чаргу, да роднай мовы. У прыватнасці, на нашай кінастудыі пачала акрэслівацца тэндэнцыя да стварэння нацыянальных і па духу, і па тэмах, і па форме кінатвораў.

— Каб рабіць сапраўды нацыянальнае кіно, перш за ўсё трэба мець і свае кадры. У нас жа іх, як кажуць спецыялісты, катастрофічна не хапае. Больш таго, іх не рыхтуе ні адна вышэйшая навучальная ўстанова рэспублікі.

— Не рыхтавала, калі быць дакладным. Бо сёлета наш Беларускі дзяржаўны тэатральна-мастацкі інстытут упершыню адкрыў набор на курс рэжысёраў мастацкага і дакументальнага кіно. Асноўны кантынгент студэнтаў — выпускнікі школ. Мяркую, у далейшым адкрыць і групы для падрыхтоўкі мастакоў і апэратараў кіно. Дарэчы, вядуць новыя курсы ў БДТМі нашы вядомыя майстры — Тураў і Дашук.

— Скажыце, што дала перабудова нашаму кінематографу, увагуле творчаму чалавеку?

— Няпроста адказаць на гэтае пытанне. Па-першае, як мне здаецца, яна дала магчымасць больш аб'ектыўна паглядзець на сябе, ацаніць зробленае ў мастацтве. Бясспрэчна, што здабыткі нашы, акрамя асобных твораў, даволі значныя, калі параўноўваць з сусветным узроўнем. Па-другое, што надзвычай важна, мы атрымалі доўгачаканую свабоду. Парадаксальна, але ва ўмовах свабоды многія разгубіліся, аказаліся нявольнымі рабіць нешта самастойна. Гэта з аднаго боку. А з другога — з'явілася некан'юнктура. Магчымасць зарабіць грошы на «гарачанькім» (я маю на ўвазе тут магчы-

масць гаварыць пра айчынную прастытуцыю, наркаманію і г. д.) скарысталі многія. Яшчэ адзін нюанс: менавіта перабудова акрэсліла, хто ёсць хто ў нашым кінематографі. Адбылося пэўнае размежаванне сіл у кінематографічным асяроддзі. Дастаткова прыгадаць апошнія з'езды кінематографістаў СССР і БССР, дзе страцілі часам разгараліся да вельмі высокай тэмпературы.

— Вы казалі «размежаванне сіл». А ці азначае падзяленне на некалькі самастойных студый — размежаванне?

— На нашай студыі заўсёды былі рэжысёры, якія імкнуліся рабіць нацыянальнае кіно. Але і людзей з касмапалітычным мысленнем хапала. За іх наша студыя з такой цяжкасцю набывае ўласны твар. Я ўжо казаў, што працую ў студыі імя Тарыча разам з Віктарам Туравым, Віктарам Дашуком, маладым Аляксандрам Марозам.

— Якія планы ў студыі імя Тарыча?

— Беларускія кінематографісты ў вялікім даўгу перад сваёй гісторыяй, перад гледачом. Таму нам хацелася б унесці свой уклад у распрацоўку гістарычнай тэматыкі, стварыць стужкі пра слаўных сыноў бацькаўшчыны, пра яе герояў. Скажам, я даўно ўжо «захварэў» Каліноўскім. Яго асоба, яго эпоха... Чытаю навуковыя публікацыі, мастацкую літаратуру, і паўстае велічная постаць народнага героя. На маю думку, такі фільм вельмі патрэбны цяпер, калі ў нас адбываецца сапраўднае рэвалюцыя, калі нам неабходны лідэры.

Але хачу і маю пэўную праграму дзейнасці і збіраюцца яе ажыццяўляць, аднак намагаюцца студыі імя Тарыча праблемы нацыянальнага кінематографічнага не вырашыць. Патрэбна дзяржаўная праграма развіцця беларускага кіно. Гэта тым больш неабходна, што пры новай мадэлі кінематографічнага ў нас будзе дзейнічаць гасразлік.

Каб узяць мастацкі ўзровень беларускага кіно, трэба будзе зрабіць нямала. Неабходны банк ідэй, тэхнічнае перааснашчэнне студыі. Павінны быць адкрыты кінастудыі ў гарадах, а ў пасёлках і на вёсках — залы, дзе будуць дэманстравацца стужкі на беларускай мове, а таксама і стужкі саюзных рэспублік, замежжы, дубліраваныя, зноў жа, на беларускую. Гэта вельмі важна для вяртання нашага гледача ў нацыянальную стыхію, для выхавання яго самасвядомасці і годнасці.

— Што з сябе ўяўляе новая мадэль кінематографічнага?

— Новая мадэль прадугледжвае перш за ўсё большую творчую і матэрыяльную свабоду стваральнікаў кіно. 30 працэнтаў усёй прадукцыі студыі будзе стварацца па дзяржаўнаму, а 70 — вольны выбар мастака. Аднавядома рэжысёр, які збіраецца здымаць тую ці іншую стужку, павінен знайсці спонсара, які возьмецца яго субсідзіраваць. Такім чынам, відаць, шэраўкай прадукцыі будзе пастаўлены заслон.

— Міхась Мікалаевіч, на экраны краіны зараз з поспехам дэманструецца зняты вамі фільм «Наш браніаезд». На кінааўкцыёнах стужка ідзе па самых высокіх стаўках, хаця гэта не дэтэктыв і не меладрама. У ёй — нашы сучаснікі, якіх так ці інакш закранула эпоха сталінізму і якія спрабуюць разабрацца ў жыцці... У чым вы як мастак і як грамадзянін бачыце сваю задачу ў наш складаны час?

— І як мастак, і як чалавек я хачу са-дзейнічаць абнаўленню нашага грамадства. Людзі павінны ўсвядоміць, у імя чаго, якіх каштоўнасцей яны жывуць. Мы маем гісторыю, асобнымі старонкамі якой можам ганарыцца, а некаторыя наводзяць жах. Але ўсё гэта наша, рабілася нашымі бацькамі, намі — не варта забываць! І таму надзвычай важна якраз цяпер, у час перабудовы, акрэсліць сваю пазіцыю, вызначыць для сябе, што трэба рабіць для аднаўлення справядлівасці і дэмакратыі. Я з'яўляюся адным з заснавальнікаў грамадскай арганізацыі «Мартыралог Беларусі» і членам Беларускага народнага фронту «Адраджэнне». Я — за адраджэнне і ўсталяванне ў рэспубліцы нацыянальных прыярытэтаў, за дыялог «фармалаў» і «нефармалаў», за кансалідацыю ўсіх дэмакратычных сіл.

На кінастудыі «Беларусьфільм» ідуць здымкі шасцісерыйнай тэлевізійнай мастацкай стужкі паводле рамана беларускага пісьменніка Івана Чыгрынава «Плач перапёлкі». Новая работа рэжысёра-пастаноўшчыка народнага артыста БССР Ігара Дабралубава расказае аб людзях адной з вёсак Заходняй Беларусі ў гады ваеннага ліхалецця.

Здымкі новага фільма вядуцца ў Гродзенскай вобласці. Галоўныя і эпізодычныя ролі ў ім выконваюць актёры беларускіх тэатраў.

НА ЗДЫМКУ: артысткі Нэла ПІСАРАВА (Гапка Сімукова) і Лідзія МАРДАЧОВА (Гануся Падзерына).

Фота У. ШУБЫ.

МАСТАКІ НАВОДЗЯЦЬ МАСТЫ

Вуліца Мельнікайтэ, 22 у Мінску — адрас, знаёмы сёння і мастакам-прафесіяналам, і аматарам. Тут, у памяшканні тэатра-студыі «Арт», працягваецца адбор жывапісных работ беларускіх майстроў пэндзля, якія ўвойдуць у экспазіцыю для дэманстрацыі ў рэспубліцы і за мяжой.

— Публічнасць зрабіла адкрыццё: мы раптам даведаліся, што савецкі жывапіс ва ўсёй сваёй паўнаце больш вядомы на Захадзе, чым у нас у краіне, — гаворыць кіраўнік студыі Уладзімір Кірылін. — І што, акрамя «афіцыйнага» рэалізму, былі і магутны авангард 20-х—30-х гадоў, і цікавыя творчыя пошукі мастакоў пачатку стагоддзя, якія высока цэняцца ў свеце. Таму, даючы згоду чыкагскай фірме «Еўра-арт» на правядзенне гэтага конкурсу, мы мелі такую мэту — пазнаёміць савецкую аўдыторыю з самай шырокай палітрай сучаснага беларускага мастацтва. Да ўдзелу ў конкурсе запрошаны ўсе жадаючыя, студыя ўжо атрымала нямала каларовых слайдаў-рэпрадукцый. Інтэрэс мастакоў зразумелы, таму што пасля экспанавання на радзіме палотны, адзначаны міжнародным журы, павяваюць за мяжой — амерыканскія партнёры ўзялі на сябе абавязальства па арганізацыі такіх выставак. Больш таго, частка работ на спецыяльных аўкцыёнах можна быць закуплена ў прыватныя і нацыянальныя калекцыі.

НА ГАСТРОЛЯХ— ЛЯЛЕЧНІКІ

У Югаславіі на гастролях знаходзілася вялікая творчая група Дзяржаўнага тэатра лялек БССР. Гледачы гэтай краіны знаёмліліся з дзвюма работамі калектыву — новым спектаклем «Здарэнне ў горадзе Гога» і ўжо вядомым «Дзедам і Жоравам». Тэатр прыняў таксама ўдзел у міжнародным фестывалі тэатраў лялек, які 22-гі раз праходзіць у горадзе Заграбе.

Другая творчая група беларускіх лялечнікаў выступіла ў Галандыі. Летаўныя гастролі ў гэтай краіне прайшлі з поспехам. Цяпер — новая сустрэча.

Традыцыйнае гарадское свята паззіі, прысвечанае Якубу Коласу, прайшло ў мінскім дзіцячым парку імя М. Горкага. Літаратурную частку адкрыў Васіль Зуёнак. Ён, у прыватнасці, сказаў: «Імя Якуба Коласа сёння, як і пры жыцці народнага песняра, жыве ў нашых сэрцах, гучыць з нашых вуснаў і натхняе на тыя здзяйсненні, за якія мы змагаемся, прыкладаем старанні, каб наша беларуская мова жыла, ішла ў стагоддзі, каб наша літаратура радала сэрцы шматлікіх чытачоў».

Пра жыццё Якуба Коласа ў доме, што стаяў на цяперашняй тэрыторыі парку (1927—1941 гады), гаварыў заслужаны работнік культуры БССР, сын народнага паэта Даніла Міцкевіча. Тут напісаны апавесці «Адшчапенец», «Дрыгва», паэма «Міхасёвы прыгоды», п'есы «Вайна вайне», «У пушчах Палесся», большасць раздзелаў паэмы «На шляхах волі», многа вершаў, публіцыстычных твораў, першыя раздзелы «Рыбаковай хаты». Гасцінна сустракаў пясняр у сваім доме калег па пяру — Максіма Гарэцкага, Змітрака Бядулю, Цішку Гартнага, Міхася Чарота, пазней — Пятруся Броўку, Пятра Глебку, дзеячаў культуры і мастацтва. Найбольш бываў у Коласавай сям'і Янка Купала.

«Усе нашы сённяшнія беды, усе цяжкасці, усе нашы складанасці жыцця, усе нашы дэфіцыты, — пачаў сваю прамову Сяргей Грахоўскі, — залежаць ад аднаго дэфіцыту — дэфіцыту сумленнасці, ад дэфіцыту душы, ад дэфіцыту шчырасці, ад дэфіцыту дабрны і міласэрнасці, ад усяго таго, у імя чаго ўсё сваё жыццё аддаў Якуб Колас, які прапаведаваў, у першую чаргу, сумленнасць, дабрныю, адданасць сваёй роднай зямлі, служэнне свайму народу».

Прамоўца ўспомніў, як да яго «прышоў» яшчэ ў дзяцінстве Колас, як ён пабачыў песняра жывога. Сустрэчы з незабыўным дзядзькам Якубам прыгадалі Заір Азгур, Мікола Аўрамчык, Мікола Татур, Любоў і пашану да вялікага сына Беларусі выказалі лаўрэаты Дзяржаўнай прэміі

БССР **Анатоль Вяцінскі, Ала Канапелька, Раман Тармола.** Яны прачыталі вершы, прысвечаныя народнаму паэту, сваёй Бацькаўшчыне.

С. ІВАНЧЫК.

НА ЗДЫМКАХ: у час свята; сын песняра **Д. МІЦКЕВІЧ** дае аўтографы. **Фота А. ФЕДАРЭНЧЫКА.**

АДКУЛЬ НАЗВА

ПА ДЗЯМ'ЯНКАЎСКІМ НАВАКОЛЛІ

[Працяг. Пачатак у №№ 36, 37].

Яшчэ і цяпер дзям'янкаўцы называюць грыбныя і ягадныя месцы па-старому: «княжацкі лес», «княжацкая канава». Справа ў тым, што ў дакастрычніцкі час у лес па грыбы і ягады можна было хадзіць толькі па выкупленых у паню талонах.

На хутары Іванаўскім, што за два кіламетры ад Дзям'янак, Герард размясціў спіртзавод і фермы буйной рагатай жывёлы, якая выпасвалася вакол Равучага возера. Там жа быў і вялікі панскі сад. На берэзе Іпуці размяшчаліся княжацкі парк млын, лесопільны завод, крупадзёрна, склады. Пасля рэвалюцыі на хутары была заснавана камуна, потым саўгас. Але ў час калектывізацыі саўгас расфарміравалі, угоддзі падзялілі паміж суседнімі калгасамі, пабудовы перавезлі ў Дзям'янку, а спіртзавод разарылі... Цяпер толькі адны стэртыя памятаюць назву былога хутара Іванаўскі.

Тры дні на тыдні працавалі сяляне на Герарда. Тых жа, хто не выходзіў у вызначаны час на работы, сяклі розгамі.

Па прыездзе ў Дзям'янку Герард выклікаў пецяярбургскіх архітэктараў, якія даволі хутка пабудавалі раскошны княжацкі палац над рачной страмай. Побач быў разбіты парк. Тут меліся цудоўныя алеі ліпы, каштану, вяза, аранжарэі з трапічнымі раслінамі, ставок, дзе плавалі лебедзі і дзікія качкі. Прыгожы каменны мосцік, перакінуты цераз ставок, вёў адразу да палаца.

Палац быў абнесены белай

цаглянай сцяной-агароджай па тыпу палаца князя Паскевіча ў Гомелі. Каля палаца стаяў помнік. Цяпер цяжка вызначыць — каму. Але п'едэстал з гравіроўкай «С.-Пецяярбург, Васільеўскі востраў, 19 лінія, Круцікаў» захаваўся.

Спецыялісты лічаць палац Герарда помнікам архітэктуры з выкарыстаннем элементаў псеўдарускага стылю. Яго падрабязнае апісанне змешчана ў кнізе «Збор помнікаў гісторыі і культуры Беларусі. Гомельская вобласць» (Мінск, 1985). Аднак я хутчэй назваў бы гэты палац помнікам шматгадовага нашага раўнадушша да сапраўднай гісторыі. Я не буду гаварыць пра асаблівасці архітэктуры будынка, бо сённяшні яго выгляд больш засмучае, чым радуе. Нагадаю толькі тыя факты, якія дарэмна шукаць у даведчанай літаратуры. Пасля рэвалюцыі княжацкі палац ператварыўся ў дзіцячы дом. У час вайны дзіцяці эвакуіравалі ў Тамбоўскую вобласць, а гітлераўцы размясцілі ў палацы карны атрад. Калі акупанты адступалі пад ударамі савецкіх войск (27 верасня 1943 года), гэтую пабудову падпалілі. З часам, пасля рамонту, тут зноў размясціўся дзіцячы дом. Да 1948 года палац прыняў былы выгляд. У 1970 годзе па прычыне дзіцячага свавольства з агнём на трэцім паверсе загарэўся склад, знішчыла дах і столь верхняга паверха. Аднавіць пабудову дагэтуль так і не змаглі. А між тым палац мог бы стаць гісторыка-архітэктурнай слаўтасцю ўсёй вобласці. Зразумела, што для рэстаўрацыі палаца

патрэбны спецыялісты вельмі высокага класа, бо ў ім няма нават двух аднолькавых вокнаў або дзвярэй. А колькі тут калон, дэкаратыўнага роспісу! Усё гэта зразумела. Але вядома і тое, што якой бы цяжкай, дарагой і клопотнай ні была гэтая работа, яна ў сто разоў акупіцца ў далейшым.

...Ад Дзям'янак я накіраваўся ў бок возера Равучае. Па дарозе на працяглам час спыніўся, аднак, у вёсцы **Ачэсарудня**. Гісторыя яе ніхто ніколі не займаўся. Адзіным помнікам гісторыі і культуры тут з'яўляецца брацкая магіла 17 воінаў, загінуўшых у верасні 1943 года пры вызваленні вёскі ад фашысцкіх акупантаў. Яшчэ ў 1959 годзе тут была пастаўлена скульптура воіна з аўтаматам. Дарэчы, брацкія магілы з помнікамі на іх сустракаюцца амаль у кожнай вёсцы Дзям'янкаўскага наваколля. У Дзям'янках, напрыклад, у сямі магілах пахавана 137 салдат з розных куткоў Савецкага Саюза. На каменнай стэле — прозвішчы рускіх, украінцаў, беларусаў, казахаў, узбекаў... Гэта не толькі тыя воіны, якія загінулі пры вызваленні Дзям'янак, але і тыя, хто паміраў ад цяжкіх ран у дзям'янкаўскім эвакуацыйным (памяшканне сённяшняй вясковай бальніцы). Побач — яшчэ адна стэла з імёнамі загінуўшых на франтах жыхароў Дзям'янак, Вылева, вёскі Чырвоны Сцяг (Хаткі) і пасёлка Вялікі Лес.

Аляксандр РОГАЛЕЎ,
кандыдат філалагічных навук.
[Заканчэнне будзе].

А Б ' Я В А
ПРАПАНОЎВАЕ «ЦЭНТРАЎТАСЕРВІС»

Кааператыву «Цэнтраўтасервіс», удзельнік знешне-эканамічных сувязей СССР, прапаноўвае савецкім замежным грамадзянам неабмежаваны пералік рэальных паслуг па догляду і ўтрыманню магіл сваякоў, родных і блізкіх, добраўпарадкаванню месцаў іх пахавання на ўсіх могілках горада Мінска, арганізацыю рэлігійных абрадаў на магілах і месцах пахавання.

АПЛАТА ПАСЛУГ САВЕЦКІМІ ГРАШЫМА І ЗАМЕЖНОЙ ВАЛЮТАЙ ЛЮБОЙ КАТЭГОРЫІ.

Заказы прымаюцца поштай па адрасу:
220050, г. Мінск-50, абанентная скрынка 400, кааператыву «Цэнтраўтасервіс».
Тэлефоны для даведак:
34-56-61 і 61-65-02 з 15 да 22 гадзін штодзённа, у суботу і нядзелю з 9 да 22 гадзін.

спорт

Значнай падзеяй у спартыўным жыцці нашай ды і іншых краін стаў прыезд у СССР самых моцных хакейных каманд НХЛ — уладальніка Кубка Стэнлі «Калгары Флэймз» і «Вашынгтон Кэпітэлз». Заакіяўскія госці правялі некалькі сустрэч з савецкімі клубамі, многія з якіх сёлета значна абнавіліся. Справа ў тым, што дзесяці лепшых хакеістаў гуляюць за мяжой. Напрыклад, за ўладальніка Кубка Стэнлі выступаюць добра вядомыя Макараў і Прахін.

Цэнтральнай з таварыскіх сустрэч стала гульня паміж чэмпіёнам СССР ЦСКА і «Калгары Флэймз». Лік 2:1 на карысць савецкіх спартсменаў.

А ў гэтыя дні ў Маскве набрае моц чэмпіянат свету па боксу. Спецыялісты ў барацьбе за агульнакамандную перамогу аддаюць перавагу зборным СССР, Кубы, ГДР. Пакуль у першых баях усе нашы баксёры атрымалі перамогі.

Добра выступаюць на міжнародных турнірах і беларускія спартсмены.

У Сеўле прайшлі міжнародныя спаборніцтвы гандбалістак за «Кубак прэзідэнта». Зборная СССР, за якую выступала і мінчанка Святлана Стра-

жава, дайшла да фіналу. У рашаючай сустрэчы нашы спартсменкі перамаглі каманду Паўднёвай Карэі з лікам 27:25 і заваявалі галоўны прыз.

Барцы дзесяці краін прыехалі ў Махачкалу, дзе прайшлі спаборніцтвы на прызы пяціразовага чэмпіёна свету Алі Аліева. Тут вызначыўся турэмлянчын Вуга Аруджаў. Ён стаў пераможцам турніру.

Удалым аказаўся дэбют на міжнародных спаборніцтвах футбалістак мінскай «Электронікі». У рамках традыцыйнага турніру «Анежскія старты» які прайшоў у Петрававодску, нашы спартсменкі занялі трэцяе месца.

Некалькі міжнародных спаборніцтваў прайшлі ў беларускіх сталіцы.

Так, у госці да ватэрлістаў мясцовай РШВСМ прыехалі спартсмены хаднегерманскага ВСФ «Форвэртс». Яны правялі сумесныя трэнеруны, зрабілі цікавыя курсы па памятных месцах Беларусі. У заключэнне была праведзена вяршыская сустрэча. Яны завяршылася з лікам 1:0 на карысць мінчан.

А міжнародны турнір шахматыстаў у Беларусі кай сталіцы прынес спех братам Аляксею Юрыю Зязюлькіным. Яны занялі адпаведна першае і другое месцы. І трэцяе прызёрам стаў таксама беларускі шахматыст Дзмітрый Кашавой.

ВАС ШУКАЮЦЬ СВАЯКІ І ЧАКАЮЦЬ

Зінаіда Мацвееўна ХРАМЧАНКА шукае сваякоў у ЗША. Каля 75 гадоў назад у ЗША выехала яе цётка **ЖАЎТАРОВІЧ Марыя Сцяпанавна**. У яе было дзве дачкі, адна з якіх, прыкладна 1920 года нараджэння, пражывала па адрасу: **08882 Нью-Джэрсі, Херзон, Саўт Рывер.**

З гэтага адрасу прыходзілі паштоўкі ад яе сваякоў — Яўгеніі **ДАНІЛОВІЧ** і Джона **ВАРАНОВІЧА**. Там жа пражываў дзядзька **ЖАЎТАРОВІЧ Антон Сцяпанавіч**, які прыязджаў у госці ў Беларусь у 1971 годзе. Ён памёр у 1972 годзе. Перапіска са сваякамі спынілася ў 1974-м.

Просьба да ўсіх, каму што-небудзь вядома аб родных Зінаіды Храмчанкі ў ЗША, паведаміць ёй па адрасу: **БССР, 220131, г. Мінск, вул. Мірашнічэнка, дом 12, кв. 15. ХРАМЧАНКА Зінаідзе Мацвееўне.**

РЕДАКЦЫЙНАЯ КАЛЕГІЯ

НАШ АДРАС:
МІНСК-ГСП, ЛЕНІНСКІ ПРАСПЕКТ, 44.
ТЭЛЕФОНЫ: 33-01-97, 33-02-80, 33-03-15, 33-16-56, 33-07-82.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня
выдавецтва ЦК КП Беларусі.
Індэкс 63854. Зан. 1075